

ԱԶԱՏ ՎՇՏՈՒՆԻ

Ս Ե Ր

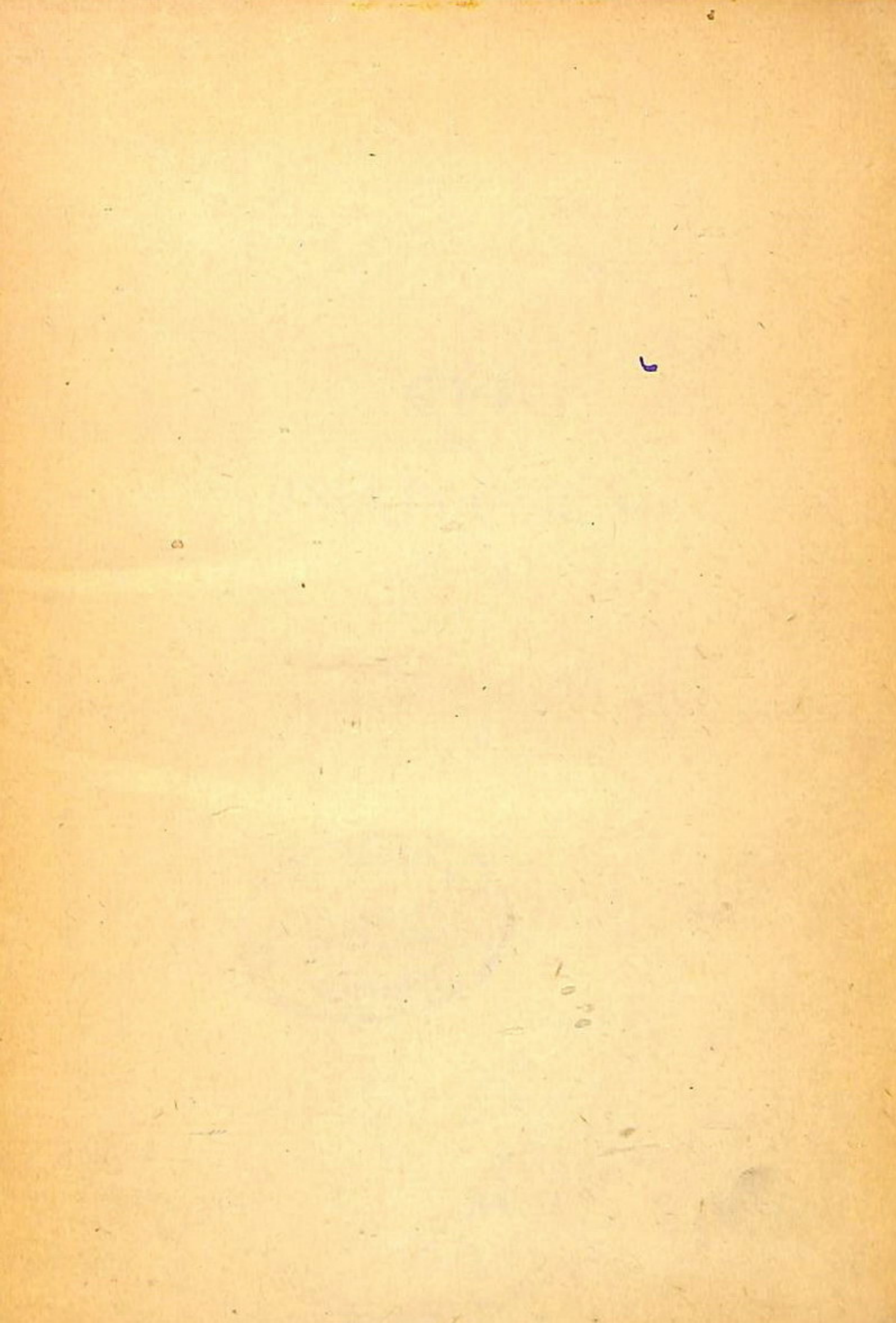
ԵՎ

ԱՏԵԼՈՒԹՅՈՒՆ

Հ. Ա. ՅՊԵՏՂՐԱՏ

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ЗДЕСЬ СРОКА

891.99 | 11036
4-75 | Ч. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477, 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1663, 1664, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1679, 1680, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693, 1694, 1695, 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, 1706, 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, 1718, 1719, 1720, 1721, 1722, 1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728, 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1749, 1750, 1751, 1752, 1753, 1754, 1755, 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1774, 1775, 1776, 1777, 1778, 1779, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2

891-99

վ-75

ԱԶԱՏ ՎՃՏՈՒՆԻ

ՅՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ.

Ս Ե Ր

ԵՎ

ԱՏԵԼՈՒԹՅՈՒՆ

(1941—1945)

~~11036~~
A II
29895

ՀԱՅԹԵՏՀՐԱՏ

1946

ԵՐԵՎԱՆ

АЗАТ ВШТУНИ
ЛЮБОВ И НЕНАВИСТЬ

Армгиз, Ереван, 1946 г.

ՈՉ ՄԻ ԱՄՐՈՑ ԶԻ ԴԻՄԱՆԱ

Մարտական կռիւն է զողանջում,
 Կռշը մեր մեծ զորավարի,
 Ստալինն է մեզ մարտի կանչում
 Ընդդէմ չարի ու խավարի:
 Այն ով է խուլ և համբ՝ այն ով—
 Զորավարի հզոր կռիւն,
 Հնչում է նա հուզող ձայնով
 Մեր սրտերում, մեր տկանջին:

Ելեր, ելեր, ելեր սարի—
 Ով որ ունի սիրտ և տկանջ,
 Մարդիկ մուրճի, հողի, մարի,
 Լուր, հնչում է զորականի:
 Թող ձեր սրտում վերած հորդի
 Հիտիերի դեմ լիտի ու նենգ,
 Կռիւն է հնչում Առաջնորդի,
 Ամենքըս մեկ սարի ելնենք:

Երբ ժողովուրդն է աներեր,
 Մասխի տես հուժկու և կուռ,
 Ոչ մի մըրիկ և կամ հեղեղ
 Չեն ներշնչի նրան երկյուղ:
 Ոչ մի Հիտիեր, ոչ մի Գերեւ
 Մեզ չեն հաղթի զավերով նենգ,
 Կանգնել ենք մենք Մասխի տես
 Ու ծնկաչոք չենք լինի մենք:

Եվ թշնամին թող իմանա,
 Որ մեր հատու և կուռ գարիլին
 Ոչ մի ամբողջ չի դիմանա,
 Թեկուղ լինի նա եղակի:
 Մենք կհղմենք թունոտ օձին,
 Որքան ուզի թող գաղաղի,
 Եվ կհանձնենք աղբանոցին
 Լեշը նրա պիղծ ու դաղիւր:

Տանում է մեզ կուռ զբոհի
Բոլշեխյան պարտիան անպարտ,
Ամեն հյուսիսն մեր սուրբ հողի
Կապառտանենք հերոսաբար:
Լենինը մե՞ծ՝ զըրոշը մեր,
Ստալինը մեր՝ միշտ հաղթանակ:
Ժամը հառավ ֆաշիստ շներ,
Խնչակո փռչի կանհեղաճար:

1941—հունիս

Երեվան

ՄԱՅՐ ԵՎ ՈՐԴԻ

— Բանակ հմ դնում, սիրտսուն մայրիկ,
Արդեն մեծ հմ ես ու հասուն, մայրիկ,
Քեզ մընաս բարով հմ ասում, մայրիկ:
Գնում հմ բանակ ընկերներիս հետ,
Հերոսի փառքով մի օր կզամ հա:

— Քեզ բանակ ճամբեմ, մեռնեմ քո ճամբին,
Թաչող հավք լինեմ թռնեմ քո ճամբին,
Քուր էլ սք դնաս՝ կենեմ քո ճամբին:
Գնա, իմ ազիզ, իմ հորսրտ արծիվ,
Հաղթիր թշնամուն՝ հա վերադարձիր:

— Սքառումքս քս սերն է հորդում, մայրիկ,
Օրհնիր քաջասիրտ քո սրդուն, մայրիկ,
Տալեն հմ ես քեզ սուրբ երգում, մայրիկ,
Երգվում հմ ահա՝ լինել անվեհեր,
Թշնամու հանդեպ՝ մի առյուծ Մհեր:

— Թախ, իմ բաղն, դե թռիր, գնա,
Թեքդ բաց արա, լայն փուր, գնա,
Դեպի թշնամին, դեպ կըռիվ գնա:
Կաթըս քեզ հարսլ, օրհնում հմ ես քեզ,
Մեր հայրենիքին արթուն կհսկես:

— Հայրենիքս ինձ շունչ և կյանք է տվել,
Անվիրտ մանկություն, բերկրանք է տվել,
Գողպատ մկաններ և կամք է տվել:
Գաշտպան կհանգնեմ ինձ կյանք արվողին,
Մեր Մովսեսիկան սրբազան հողին:

— Հայրենիքն ունի դավաճներ քեզ պես,
Սառմա Դավիթներ, Վահագներ քեզ պես,
Անհամար արթուն պահակներ քեզ պես:
Երեկե՛կ մեր երկրի մայրերին ազատ,
Քաջեր են ծնում հաղար ու հաղար:

—Հայրենիքն ունի ինձ պես որդիներ,
Խիղախ, անձնուրաց ու վես որդիներ,
Մայրիկ, անհամար ունես որդիներ:
Կըռվի ենք գնում տհա միասին,
Շուտով լուր կառնես մեր փառքի մասին:

— Ձեզ կըռվի ճամբում, մեռնեմ ձեր ճամբին,
Թռչող ճավաք լինեմ՝ թռնեմ ձեր ճամբին,
Ուր էլ որ գնաք՝ կընեմ ձեր ճամբին:
Մայրըդ քեզանով հպարտ, երջանիկ,
Դարձիդ կսպասի, մեռնեմ ես ջանիդ:

1941—հունիս
Երեվան

ԱՌԱՋ, ԸՆԿԵՐՆԵՐ

Հիպերիան բոբենին պիղծ երախը բացավ,
Փանիքները նրա ցցվեցին սայրասուր.
Կատաղի մուլուցքով դեպի մեզ խոյացավ
Ու փռեց չորս բոլոր կտարած և արյուն:

Մեր երկրի մեծ սրաին մութ փորձանքն է իջել,
Թշնամին է դալիս նենգամիտ և համառ.
Սիրիբից մինչ Կարպատ, Արագածը մինչև,
Ջինովառ վեր ելեք, ընկերներ անհամար:

Վեր ելեք, ընկերներ, դեպ առանջ անվեհեր,
Դեպ կըռվի, դեպ ճակատ, դեպ դրո՛ն աննահանջ.
Այր ու կին, պատանի, դուք մարդիկ ալեհեր,
Պողպատյա շաղքերով քայլեցեք դեպ առանջ:

Մեր վառուդն է միշտ չոր, մեր սվինը՝ խոցող,
Մեր ամենիկերը հուժկու՝ ամբողջներ կարծրակուռ,
Բաղեններ ունենք բյուր ուրուներ սրսացող,
Մեր նավերը սարսափ ու մահ են կայծակում:

Պըրեժով մեր առող, աներեր հավատով,
Անձնազո՛ն և արի՛ մենք ելնենք պայքարի.
Մենք չունենք ահ ու դող և հույզեր և վհատող,
Մահ նրան, ով ոչ մեզ պայքարում խանդարի:

Մեր ճամբին չեն փռել ծաղիկներ բուրավետ,
Հաղթանակը կգա ճամբեքով քարքարոտ.
Մենք սովոր ենք կըռվի ու հաղթել ենք հավետ,
Կհաղթենք այս անգամն էլ խիղախ պայքարով:

1941—ճուլիս
Արեվիկ

ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՔԱՋԵՐԸ

Կովկասյան քաջեր, ելեք վաշտ առ վաշտ,
 Ելեք գունդ առ գունդ, բանակ առ բանակ,
 Առաջ սլացեք զեպի մարտ անհաշտ,
 Դեպի ռազմադաշտ, զեպի հազիթանակ:

Հէյ սեզ Արագած, հէյ հպարտ Կաղբեկ,
 Շղթա կապեցեք օդակ առ օդակ,
 Ամուշ, անսասան ամբոցներ կազմեք,
 Թշնամու առաջ երբեք չզոգաք:

Հէյ դուք Կովկասյան եղբայրներ իմ սեզ,
 Վառ Ազրբեյջան, Հայաստան լուսեզ,
 Ղրաստան չքնաղ, գրոհի ելեք,
 Մարտական փառքի գլխազներ հյուսեք:

Ուս ուսի, որպես հարագատ եղբայր
 Ժողովրդի հետ հզոր սուսուկան,
 Մեր հայրենիքին տվեք փառք և փայլ—
 Պայքարով խիզախ և հերոսական:

Առաջ է սողում դեռ սասխը նեռ,
 Տենչում է բերել մեղ մահ և աղետ,
 Բայց սովետական Կովկասն է տնժեռ
 Եվ սովետական կլինի հավետ:

Չի դառնա սարուկ անլեզու և հեզ—
 Կովկասը հպարտ, արևոտ, շաղոտ,
 Թույլ չենք տա բնավ որ շղթայի մեզ
 Հիալերն արնախում, պիղծ և զարշահա:

Չենք տա թշնամուն Բաքուն մեր տխառն—
 Նավթով վարարուն, Կասպյան եզերքով,
 Դաշտն Արարատյան, ծաղկած Կովսիկան
 Կապաշապանենք մեր կրծքով և զենքով:

Կովկասյան քաջեր, ելեք վաշտ առ վաշտ,
ելեք գունդ առ գունդ, բանակ առ բանակ.
Առաջ սլացեք դեպի մարտ անհաշտ,
Դեպի ոսղմագաշտ, դեպի հաղթանակ:

1943 — ապրիլ
Երեվան

ԿԱՆԱԶ ԿՄՆԱՍ

Դու իմ հայրենիք, անուշ մայրիկ ջան,
Դու իմ աչքի լույս, իմ հյանքի արև,
Աստղաշող հակալիդ մութ ամպեր իջան,
Բայց հողուդ տատկերն երբեք չեն մարել:
Թշնամին ահա մութ ու մոլեղին
Դեպ քեզ է սողում մոլուցքով վայրի,
Բայց վրիժալայա շանթ է քո հողին,
Ցասումն է վայլում երեսիդ, մայր իմ:

Զավակներիդ սեզ սիրելին ես դու,
Ավելի քաղցր ես այս անձուկ ժամին,
Ի՞նչ է այս պահին սառնասիրտ նստում
Եվ թողնում որ քեզ խոցի թշնամին:
Փորձանքի պահին ավելի թանկ ես,
Մարտնչում ենք մենք քո հյանքի համար
Անարդ Հիտլերին բնավ չենք տա քեզ,
Դու մեր հարազատ, դու հերոսամայր:

Օրերում այս գոռ և ամպակուտակ
Թշնամու դիմաց ելել են ոտի
Որդիները քո՝ կամքով անխորտակ,
Որպես անտուիկ, սեզ լեռնագոտի:
Վառվում է նրանց հոլարտ սրտերում
Սուրբ ասելություն և արյան վրեժ,
Ջի տեսնի երբեք և դուք և ներում
Ոչ մի հիտլերյան գարշ մարդահրեշ:

Մեք պապերի պես այն ավանդական,
Լպիրշ ոսոխին կջնջենք տամիշտ.
Դու դարձյալ աղատ, նորից հաղթական,
Կրկին երջանիկ կժպտաս անվիշտ:
Արեք հյանքիդ բընավ չի մարի,
Բայց կչորանա քո թշնամին չար.
Կանաչ կմնաս ինչպես չինարի,
Դու իմ հայրենիք, անուշ մայրիկ ջան:

1942—փետրվար

Երեմյան

ԱՐԹՈՒՆ ԿԱՑ, ԸՆԿԵՐ

Արթուն կաց, ընկեր, թիկունքումն ես գու,
Ոսոխն աշխտեղ էլ անդործ չի նստում:

Մեր թիկունքումն էլ այս ահեղ ժամին,
Կփորձի թակարդ լարել թշնամին:

Ականջը սրած խոսքեր է որսում,
Ու լսում է թե ո՞վ ի՞նչ է խոսում:

Մեր շարքումն ունի բերաններ վարձկան
Ստող, ըամբասող, նըվացող, լացկան:

Կամ մզկատում է սղբով ու կոծով,
Կպչում ախանջիդ մութ փախուցով:

Հրդեհող, քանդող ձեռներ ունի նա
Նվճարձում է մեզ մնասել հիմա:

Հսկիր դավողին, շենքին, փողոցին,
Բռնիր ու ջնջիր մնասող օձին:

Պահպանիր անքուն արտ, արտա, ամբար,
Պահպանիր զեպի դյուղ տանող ճամբան:

Հետևիր օդից թշնամու էջքին,
Գնդակդ ուղարկիր սրտին ու մեջքին:

Հսկիր հայրենի սահմանին ու տես,
Արդյոք սահմանից չի անցնում լրտես:

Դավաճաններին, ընկեր իմ, ջնջիր,
Մեր սուրբ հողում նա չպիտի շնչի:

Նդիր աղնիվ մարդ և հայրենասեր,
Հայրենասերի պարտքն անա այս է:

Արթուն կաց, ընկեր, այս ահեղ ժամին,
Թակարդ է լարում դավող թշնամին:

1941—սեպտեմբեր
Երեվան

ԿՈՍԱՆԴԻՐ ԵԱՐԸ

Ելնեմ ալ ձին թամբեմ,
 Եարբս նստի թամբին,
 Եարիս կըռվի ճամբեմ,
 Մեռնեմ եարիս ճամբին:
 Սուրջին թամբին կապեմ,
 Ու մեջը բերք—բարին.
 Գերմանու դեմ ճամբեմ
 Իմ կոմանդիր եարին.
 Զան, իմ ընտիր եարին,
 Իմ կոմանդիր եարին:

Արեւ լույս արամ,
 Փալեց գյուղի ճամբին,
 Եարբս դենքերն առամ,
 Թաւ ձիու թամբին:
 Ալ ձին թռչուն դառամ,
 Արծիմն է ոնց սարին,
 Թաւ, կըռիւլ տարամ
 Իմ կոմանդիր եարին.
 Զան, իմ ընտիր եարին,
 Իմ կոմանդիր եարին:

Օրերն եկան, թուան,
 Եարիցըս լուր չառի.
 Աչքըս պահած դաւան,
 Օրըս դառամ տարի:
 Կըռնենին է միշտ նստում
 Մեր տան հետու քարին,
 Կըռունկ, տեսել ես դու
 Իմ կոմանդիր եարին.
 Զան, իմ ընտիր եարին,
 Իմ կոմանդիր եարին:

Իմ եարն ինձ գիր ճամբեց,
 Ուրախ, տրտում ըսցի,

Սիրաբաշտ շողաց, ամպեց,
Ծիծաղեցի, լացի:
Դիրն եմ-ուշքով կարդում,
Ժպտում ամեն քառին,
Մեռնեմ հերոս մարդուն—
Իմ կոմանդիր հարին:
Ձան, իմ ընտիր հարին,
Իմ կոմանդիր հարին:

Դուշմանը քաջ աղի
Ձարկեց դառաւ փռչի,
Շքանշան տրվին
Հարիս, շողաց դռչին:
Ետըս տուն դա պիտի—
Երբ լրանա տարին,
Աշխարհն արաւ գիտի
Իմ կոմանդիր հարին,
Ձան, իմ ընտիր հարին,
Իմ կոմանդիր հարին:

1942—Մայիս
Նոյեմբեր

ՍԼԱՑԵՔ ԲԱԶԵՆԵՐ

Սլացեք հայրենիքի քաջ օղաչուներ,
Սլացեք երկնքով՝ ինչպես խոլ սամուժ,
Սլացեք, մահ տվեք լալերչ թշնամուն,
Սլացեք, թևավոր խիզախ թռչուններ:

Որսացեք, բաղեններ, ազնավներն այն սև,
Թափառում են որոնք վերև սլորառում,
Զարկելով շեշտակի, կուռ և որոտուն
Որսացեք, վրդեժի սուրբ մամն է հասեր:

Զարկեցեք ստիսին, ձեր գործն է արդար,
Ձեր հարվածն անդիջում, խրոխտ է ձեր չուն,
Թշնամին հելուզակ մեր հողն է տենչում,
Զարկեցեք, կատաղեք ճիշտ հաշվահարդար:

Դե թուք, գնացեք, խիզախ սլացեք,
Դե թուք և անցեք սլորախից սլորա,
Դե թուք ինչպես շանթ, մաօլրոսպ և որոտ,
Դե թուք, հաղթական ետ վերադարձեք:

1943—մարտ

Երեմյան

ԵՐԳ ԱՏԵԼՈՒԹՅԱՆ

Ոչ մի գրություն գեղամական օկուպանտներին:
Ման գեղամական օկուպանտներին:

ՍՏԱԼԻՆ

Ե՛րգ իմ, հնչիր հիմի հրդոր ու դիւ,
Զբրնդուն գանդ սրտեա ահագանդող,
Բազմահաղար ռազմի մարդկանց հուզիր
Ատելության, վրեժի վառ հուզանքով:
Այժմ ժամը չէ ինտիմ սոնետների,
Կամ մեներդի մարմանդ ու անձնական,
Երբ սուրբ երկրի սրտում Մովսեսների
Ունում են տրի վառող, սուժը և տկան:
Հարկ են հիմա դատման ցնցող երգեր
Յրկրադնդի աշո գոռ գոտեմարտում,
Ատելության հույզով հարկ է հերկել
Զանդիվածների հողին բորբ և արթուն:

Հիտլերական հորդան հորդեց հանկարծ,
Մեր հողից ներս խուժեց նա մոլեգին,
Եվ ինկաճեց ու սին տեճով ցանկաց
Շղթայել մեր ձեռներն ու մեր հողին:
Եվ ժողովուրդը մեր կուռ և տրի,
Միտանական, մի սիրտ և առնական,
Հաժկու կոչով հրդոր Զորավարի
Գատերազմի ելով հայրենական:
Հորձանք արվեց մարտի տենդով վառված
Մովսեսական երկրի բանակը մեծ,
Ռոսին զգաց կրծքին ցնցող հարված,
Կանգ առավ նա, կքվեց ու կարկամեց.

Վանդալների սմակն ահա արդեն
Ետ է քայլում կարկամ եկած ճամբով:
Կանգնել է մութ մահվան ճիշտ դեմ առ դեմ
Ոջլոտ, անճար ու չար և խուճապով:
Վանդալների թափորն է թափառում,

4036
A II
29895

Իր նահանջի համբին՝ սրտում երկյուզ՝
Պղծում է նա, քանդում է նա, վառում
Հուշարձանները մեր, քաղաք և գյուղ:
Մանկակորույս մայրերն են մղկաում,
Ճիչն է լսվում մեռնող մանկանց թոթով,
Կանչում են մեզ վրեժի աղեկաուր
Մայրերը մեր, քույրերը մորթաովոյ:

Լօիր, սրնա, լսիր, կանչում է քեզ
Նեմեզիդան կարմիր՝ մուսան սազմի,
— Վեր կաց, ելիր երգիչ, պեսք է երգես
Երգեր ցամառն, արյան, պատերազմի
Հողիդ զինիր խեղախ հույզի ղենքով —
Բուլեիկյան երգով վառ և տոկուն,
Վրեժխնդիր, հնչեղ, հորդուն երգով
Հաաուցման հուր վառիր մարդկանց հոգում:
Մարտիկ եղիր, սրնա, դու քո զրչով,
Թող խոսքը քո դառնա ուժքի շառաչ,
Նվ երգերով քո բոլր, ողեշնչող —
Միլիոն մարդկանց շարքում շարժվիր սառչ:

Հոգումս ահա անշեջ հուր է վառում
Իմ խաժաչյա, դաժան վրեժի մուսան,
Փայլատակիր, երգ իմ վրիժառու,
Որպես թունտոս գաշույն դամասկոսյան:
Նվ քանի մեր հոգում սոգում են դես
Ժահրաթույն, ժանտ իժեր գերմանական, —
Բորբորվիր թեժ, երգ իմ, սրպես հրդեհ,
Հնչիր հուժկու, հրդոր և առնական:
Դէհ, հառաչիր, երգ իմ, ալբոդ շնչով —
Թշնամու ղեմ ու մի հանդստանա,
Ոստին ուղեց հարված քնաջնջող,
Բնաջնջող հարված նա կատանա:

1943—փետրվար
Երեվան

ՀՈՒՇԱԳՐՔԻ ԷԶԻ ՎՐԱ

Սովետական մարդ,
 Մարտական ընկեր,
 Իմ հարազատ,
 Հին տարին անցնում է ահա
 Փամանակը—
 Մարդկության հուշագրքի պահապանն ուշիմ—
 Շուռ է տալիս դրված էջը հուշագրքի:
 Արյունատ
 Եվ հրաշող տառերով դրված
 Հուզիչ դրվագներ,
 Դյուցազնական անցքերի պատումներ,
 Հերոսական հուշերի ցուքեր կան
 Այդ էջի վրա:
 Ընկեր իմ,
 Քո հոգու արիության,
 Կամքիդ կոփածության,
 Քո սրտի ջերմության
 Ու սիրո
 Կախարդիչ դրոշմն է դրոշմված
 Հուշագրքում շուռ եկող
 Այդ էջի վրա:
 Մեր մոլորակի մարդկությունն այսօրվա,
 Մեր սերունդները վաղվա ու դալիք դարերի—
 Հուզմունքով
 Ու հիացմունքով կկարդան
 Էջն այդ՝ արյունով ու կրակով գրված:
 Իմ ազմիկ ընկեր,
 Եղբայր իմ,
 Հայրենական այս սրբազան պատերազմում
 Տեսնում եմ քեզ,
 Երկարածիդ ազգամահատների վրա:
 Դու կանգնել ես անսասան,
 Ինչպես գրանիտյա սեղ մի ժայռ:
 Հերոսական է քո կեցվածքը,
 Եվ հավատքդ հաղթանակի՝ աներեր:

Հյուսիս, Բալթյան կապտավուն ջրերի վրա
 Ա. Սև ծովի հորձանուտ ալիքների լաշերին
 Հագում է
 Քաղաքապետ անխորտակ ընդ՝ ապղմանավր:
 Ընկեր իմ,
 Թիզնիս ծովադնաց,
 Կանգնել ես ապղմանավի դիտակի մաս,
 Հայացքդ սկեռած
 Միտն անապատի հեռու հեռուներին,
 Մտասում ես
 Փաշիստական լողացող ջրշուններին:
 Որտասցին անա քաղաքավիդ հրանոթները,
 Արկերը թնդացին,
 Եվ ջրշունները ջրազար
 Հարդված,
 Ռմբացրի՛վ թափվում են ծովի անդնդախոր
 դերեղմանում:
 Իմ թևավոր ընկեր,
 Բարձրաթռչ,
 Արագասույր ճախրող բազն,
 Հայրենի երկնքի ազատ սլորաններում
 Եվ դադանների եկած ճամբաների վերև,
 Դու պազարատե թևեր հաղած,
 Առյաճարում ես մոլեղին,
 Ա. բոցավառում ես ցատումով
 Հիալերյան կոնչացող տղամիլների երամները:
 Կիլոգրամները ուռձքերիդ անձքեռում են վերևից
 Շղթայադերձ
 Ա. կատաղած դամիտների վրա:
 Ահա նրանք շնթակում են,
 Շատկատում են նվոցով,
 Արյունարկա
 Եվ խոցումված ոռնում են,
 Չանդատում են շիկացած հողը,
 Վնդստում են
 Եվ անշնչանում:
 Ընկեր իմ տանկավար,
 Հրաձիգ մարտիկ,
 Ազրայր իմ գնդացրորդ,
 Ռմբաձիգ,
 Մահադում հարված ես տալիս անա
 Թշնամու սևազրահ տանկերին:
 Քա անեղ փղերի թրթուրաթաթ ոտքերի տակ
 ձգմվում են
 Դեպի մեր հայրենի հողը սողացող

Մողաններն

Ու իմերը թունտ

Եվ խայթող:

Դիպուկ է,

Իմ քաջ,

Հրանտից կրակը:

Մահացու է հրադանիդ գնդակը:

Շեշտակի

Եվ անողորմ է սվինիդ դարկը:

Մարդասպան չես դու,

Բնավ:

Մարդասպան չես դու,

Երբեք:

Դու,

Եղբայր իմ հարազատ,

Մարդ ես գերազնիվ.

Դու խնայական ես,

Կատարյալն ես դու մարդու:

Դու,

Սիրելիս,

Կյանք ես դստւմ մարդկանց համար,

Մարդկութեան համար,

Հայրենիքի աղատութեան համար,

Դարերով կուտակված

Ու դեռ նոր խանձարութիւն մշակույթի համար:

Դու մոլեռանդ պաշտպանն ես անբասիր սիրտ,

Անխաբիւս երջանկութեան,

Կենսատու աշխատանքի,

Դու,

Սիրելիս,

Ջահակիր ես ակնախափիդ

Եվ կենսաբար լույսի

Մարդասպան չես դու,

Ընկեր,

Բնավ:

Դու մարդ ես մարդասեր,

Ուրեմն որսում ես

Ու ջնջում

Մարդակերպ շնապայկերին,

Հաշտող բարենիւններին,

Տխեղձ հիվանդներին:

Պաղանների,
Դեղերի,
Եվ սաղունների դադաղած դանդաղաներին
Մեր չքնադակերտ հայրենիքի վրա քշեց
Ոսկեհորթի թաղախոտ արգանդից դուրս վիժած
Այլանդակ ընկեցիկը,
Արյունաբերու խեղկատակը,
Վեհենայի
Եվ Մյունխենի դարեջրատների
Քախախնդիր ասպետ Ադոլֆ Հիտլերը

Իմ մարդասեր ընկեր,
Սպանիբ,
Սպանիբ, որ ասլրի մարդը,
Որ ասլրի մարդը,
Մարդկությունը
Զարկ,
Հզոր
Ու դարձուրելի դարկով դարկ,
Զարկ զազրելի դադաններին
Ու զհասուններին:
Զարկ զավթիչներին,
Հելուզակներին,
Զարկ,
Ազնիվ ընկեր,
Հրձիգներին,
Լկողներին,
Զարկ բանարարողներին,
Ախտաժորներին
Զարկ մարդկային տիպարը սրբապղծող
Գոանկահողի կաժառանգներին:
Զարկ անողոր,
Անխիզ,
Մահացու,
Զարկ,
Որ օրհնեն քեզ
Ճեքմակածում
Եվ որդեկորույս մայրերը:
Սպանիբ,
Որ ջնջվի մեր անարգված կանանց
Եվ աղջիկների անախտաժությունը:
Զնջվի վայրենացած անասունների նախիրը,
Որ մեր զեռաբողբոջ մանկիկների թախիծը
Ջրվի հրջանիկ
Եվ անմորմոր ժպիտով:

Յափեառական երկրի մարդ,
 Քնովհէնք մարտիկ,
 Փնօք քեզ:
 Մահն էլ դարձաբանքով է նայում քո զարկին,
 Մահն էլ ցորմանքով է նայում
 Ու դնում է քեզ:
 Գլխաթափան հայրենիքի աղառության համար,
 Մարդկության երջանիկ վաղվա համար,
 Գեղեցկության,
 Արվեստի
 Եվ հազու թիարաց թախչի համար մեռնողը
 Մահ չունի
 Հայրենական պատերազմի ամեն տէնթարթում
 Դու հյուսում ես
 Փառքի, հերոսության գմայլելի դրվագներ
 Հերոսությանն ու սերը հայրենիքի
 Ռեզիկցում են քեզ երկնքի ոլորտներում,
 Գեանի երեսին,
 Ծովերի վրա
 Եվ ջրերի ծածկացի ներքե՝ խիզախ զբոհներին:

Յափեառական երկրի մարդ,
 Փնօք քեզ:
 Այսօր
 Բզկաժամ թխտանքն է երեսւմ
 Ամբարտաժան թշնամու:
 Նրա անտանտեան մոլուցքին
 Այսօր խառնվում է արդեն
 Մարտափր մաճկան անխառնուտի
 Սերենն զարկ,
 Իմ ընկեր,
 Ավելի ուժգին,
 Ավելի զաժան,
 Շեշտակի
 Եվ գիտես դու:
 Եվ գիտենք մենք
 Եվ մարդկությունը գիտե,
 Որ քո ամեն մի զարկով երկնում է
 Ռե կծնվի փոթորկահույզ դիշերից հեռու
 Վաղվա հաղթանակի հաճանչափայլ տրեղ:

Ընկեր իմ,
 Իմ հարազատ,
 Մնցնում է մնա հին տարին:
 Պահապանը պատմության հուշագրքի՝
 Փամանակը—
 Շուռ է տալիս գրված էջը հուշագրքի:
 Փամանակը մեր առաջ բաց է անում
 Ջգրված նոր մի էջ կրկին.
 Պալիս է նոր տարին:
 Եվ գիտես դու,
 Ու գիտենք մենք,
 Եվ մարդկությանը գիտե,
 Որ հուշագրքի նոր բացված էջի վրա,
 Դու,
 Իմ հերոս ընկեր,
 Կգրես ոսկյա տառերով՝ պատմության համար,
 Հաղարարի սերունդների համար,
 Լուսավառ,
 Մեկը՝
 Հավերժական մի գրվադ—
 Մարդու ոգատության հաղթանակը:

1941—դեկտեմբեր
 Երեվան

ԼԵՆԻՆԻ ԴՐՈՇԸ

Մեծ ԼԵՆԻՆԻ ոգին եմ նրա հաղթական դրոշմեզ այժմ հայտնա-
կան պատերազմի եմ ողբեցնում այնպես, ինչպես որ 23 տարի առաջ:
ՇՏԱԼԻՆ

Փողփողում է վեհ՝ որպես վառ արև՝
Աշխարհի վրա դրոշը Լենինի,
Կդան ու կերթան բյուրավոր դարեր,
Իսկ Լենինը կա ու միշտ կլինի:

Քանի ապրում է հանճարով պարթև
Հավերժության մեջ Լենինը հսկա,
Մեր հայրենիքին չի կարող հաղթել
Ոչ մի թշնամի պիղծ ու անդգամ:

Ծածանվում է վեռ դրոշը ալգույն
Լենինն է շնչում մեր հողի վրա,
Լենինի կանչով մարտի են գնում
Զավակները քաջ, թուները նրա:

Ռազմաճակատում կանգնել է ուղիղ
Լենինն աննկուն՝ հայացքով աղդու,
Եվ ցույց է տալիս հաղթության ուղին
Իր մարտիկներին հզոր և աղդու:

Հայրենի հողի վրա արդավանդ
Կրնաջնջվի մեր ոսոխը նենդ,
Որպես Լենինից մեզ տրված ավանդ
Հողը հայրենի կառչտպանենք մենք:

Դրոշը Լենինի կփռվի միշտ վեր,
Որպես հավերժի գոյության վկա,
Կա ու կմնա հայրենիքը մեր,
Քանի որ անմահ մեր Լենինը կա:

ԵՏ ԿԴԱՌՆԱՄ

Հեռու ես, մայր, դու ինձանից,
Բայց ուղմի մեջ ձայնդ եմ լսում,
Եվ քո սրտի հորդ հնձանից
Մայրական ջերմ սերն է հասում:
Գիտեմ, թախիժ կա քո հողում,
Դեմքիդ վրա՝ խոկ աննշմար,
Սրտումդդ վիշտն է մորմոքում,
Տխուր ես դու, իմ անուշ մայր:
Բայց մի թախծիր, կամ վաղ կամ ուշ
Ես կդառնամ, մայր իմ անուշ:

Երբ քեզ պատմեն դաժան կրավից,
Ուր ոտխն է մարտում փոփում,
Հողուդ աչքով տես դու հեռվից—
Որդիդ է քաջ այնտեղ կրավում:
Հերոսների մասին դըրած
Թե կրդիչներն կրդեր տաին,
Լսիր, մայր իմ, լսիր նրանց—
Երգ են հյուսել որդուդ մասին:
Երբ թշնամին ջնջվի անուժ,
Ես տուն կդամ, մայր իմ անուշ:

Թե ինձանից մի լուր հառնես,
Եթե համակրս հառանաս,
Սրտամորմոք սե սուղ հանես,
Չգալիանաս, չվշտանաս:
Չի մոռանա դավակըդ քեզ,
Խնդրում եմ, մայր, հանգստանաս,
Հույսիդ ջահերը վառ պահես,
Մի օր ուրախ լուր կստանաս:
Հողիդ թող միշտ մնա անմոժ,
Սպասիր ինձ, մայր իմ անուշ:

Իսկ թե մարտում մի օր հանկարծ
Անմահանա քո քաջ որդին,
Հողի գրկում լինի պառկած

Սիրած որդուդ արշաւնստ զին,
Մայր, իմացիր որ քո որդին
Զոհվեց որպէս հերոս—հսկա.
Հպարտ նայիր ժողովրդին,
Թող թշնամու մայրը սղաւ
Եւ կլինեմ մի անմեռ հուշ,
Քեզ կփարվեմ, մայր իմ անուշ:

1933—մաւրս

Երեման

ՄՈՐ ՆԱՄԱԿԸ

Նամակդ ստացա, այ որդի, սաղ ես,
Հայկական գնդում քաջ կռիւար ես,
Թշնամու դիմաց ամուր մի սար ես:
Մառադ լինեմ քեզ, հասակիդ մատաղ,
Որդի ջան, վաշտիդ, դասակիդ մատաղ:

Գիտեմ գնդակից ոտքըդ տուժել էր,
Ախ, սիրտըս վշտից ամպել-մուժել էր,
Բայց մի քաջ աղջիկ վերքըդ բուժել էր:
Բուժող աղջկա ձեռքերին մատաղ,
Որդի ջան, ես քո վերքերին մատաղ:

Գրում ես զու ինձ, որ լավ ես, ողջ ես,
Կըռիվ ես գընում նորից, առողջ ես,
Թիկունքում անդործ նստել կարող չեա:
Քո նպատակին, քո կամքին մատաղ,
Որդի ջան, անդին քո կյանքին մատաղ:

Սերըս չար աչքից թող միշտ փրկի քեզ,
Քո մայրը հեռվից ջերմ կգրկի քեզ,
Սե մահն իր դրկից թող միշտ դրկի քեզ:
Մառադ լինեմ քեզ, քաջերիդ մատաղ,
Որդի ջան, սեռեկ աչերիդ մատաղ:

1943—ապրիլ
Երեվան

ԳՅՈՒՂԻ ԱՂԶԻԿԸ

Դու բանակ գնացիր, իմ քան յսիրական,
Երբ դնում էիր դու՝ քեզ տըվի խոստում,
Իմ խոստումն է հաստատ և նվիրական,
Որ անդուլ կաշխատեմ, անդործ չեմ նստում:

Աղջիկները գյուղի ժիր ու եռանդուն
Ու ես էլ նրանց հետ առած գերանդին
Շտապում ենք հնձի մեր գյուղի հանդում
Առավան, երբ արեն է ժպտում հանդին:

Ոնց որ թե իմ կշտին դու էլ ես հնձում —
Նոր եռանդ ես կիտում հողուս եռանդին,
Ոնց որ թե ժպտացիր ու սիրաս է ցնծում
Եվ աշխույժ է շարժվում ձեռքիս գերանդին:

Աղջիկները գյուղի ինձ հետ միասին
Ժիր հնձում են, կախում հասկերը հասուն,
Ես պատմում եմ նրանց, յսր ջան, քո մասին,
Քաջությունդ եմ դովում ու դովքդ եմ ասում:

Ցերեկները հանդում խավարին խառնեմ,
Վերջալույսը կապեմ առաքվան շողքին,
Արտերից հաց հանեմ ու թեկեր առնեմ
Ու թռչեմ հացնեմ մեր կտրիճ գորքին:

Եվ թռչեմ ու հառնեմ ուր որ լինես դու,
Համբուրեմ ես քեզ ու սեղմեմ իմ գրկին,
Ականջիդ շշնջամ — հերոս, իմն ես դու,
Ես թռչեմ դեպի ատեն՝ աշխատեմ կրկին:

Դու բանակ գնացիր, իմ քան յսիրական,
Երբ դնում էիր դու՝ քեզ տըվի խոստում,
Հոգի ջան, խոստումս է սուրբ, նվիրական,
Աշխատում եմ անխոնջ, անդործ չեմ նստում:

ԵՐԳ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Հայաստանի հողն է սիրուն,
Վառ արևի շողն է սիրուն:
Լուսաբացին՝ արոտներում
Ջրուխտափայլ ցողն է սիրուն
Երկնքի հարս՝ Սևան լճի
Ծիծաղածուսի զողն է սիրուն,
Լճի կապույտ ալիքներում
Չկնիկների լողն է սիրուն:

Հայաստանի բերքն է վարար,
Կոլխոզային հերկն է վարար:
Ստեղծարար ճարտարագործ
Աշխատանքի ձեռքն է վարար:
Ջրանցքներից քչը հայող
Զով ջրերի հեվքն է վարար:
Ազատաշունչ և առնական
Ժողովրդի երգն է վարար:

Հայաստանի գիրքն է դյուլթող,
Մայրական ջերմ գիրկն է դյուլթող:
Ժիր, սևաշյա աղջիկների
Նազանքների կիրքն է դյուլթող:
Հերոսական դիմագների
Ոսկեզրած գիրքն է դյուլթող:
Արարտայան այգիների
Անմահական միրգն է դյուլթող:

Հայաստանի ջահն է հաստատ,
Ժողովրդի պահն է հաստատ,
Սովետական ողջ աշխարհի
Հաղթանակի պահն է հաստատ:
Հայ աննկուն ժողովրդի
Ոսկիների մահն է հաստատ:
Մեր աննման Հայաստանի
Լուսաճաճանչ վաղն է հաստատ:

1942—հունիս

Երեվան

ԿՈՎԿԱՍ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ

Կովկաս Սովետական,
Երկիր երանավետ,
Ջրնաղ և դյութական,
Հալարտ ևս դու հավետ:
Լեռներից են վես գագաթ,
Ջրերից են կարկաչող,
Դաշտերից սսկի-աղաթ,
Վարդով և կակաչով:
Ծովերն են քեզ շոյում—
Կապյան ու Ծովը Սև,
Արև է վառ շողում
Լանջիդ վրա լուսեղ:
Սեանն է ջինջ բացվում
Լուսնի լույսով օծուն,
Մատերն են լրվացվում
Նլրա կապույտ ծոցում:

Կովկաս, ունես բազում
Ջրեր, հովիտներ դով,
Դեռերն են խալ վազում
Արծաթ մով երկողով:
Ունես մրդեր հյութեղ,
Անթիվ բարիք և դանձ,
Կարող ևս դու դյութել
Հոռու և մոտ մարդկանց:

Կովկաս, մեր մայրական,
Երկիր սիրով հուռթի,
Երկիր եղբայրական
Բազմազգ ժողովրդի:
Հողիդ վրա բերրի
Անթիվ հուշ-հուշաբձան
Խիղախ մեր սլապերի,
Որոնք եկան, անցան:

Կովկաս, հողատար մայր
Որդոցդ ու սաներիդ,
Դու շունչ տրվող անմար
Երգող—գուսաններիդ:
Անշեջ դու ատրուշան
Հողու հրթիռների,
Ծնող դու շատ ու շատ
Արծիվ որդիների:

Կովկաս բարձրավանդակ,
Երկիր արևամերձ,
Ամբոց կարծրաքանդակ
Կանգնած կուռ և անեղծ:
Ներսում կուռ ամբոցի
Արծիվն է լուր շնչում,
Ճախրում է նա, օձին
Բռնում է և ջնջում:—
Որդիքդ հըրածին
Հսկում են ամբոցում
Նվ մոտ եկող օձին
Զարկում են և խոցում:
Արծիվը չի գառնա
Սարուկ՝ ժահրոտ օձին,
Պիղծ օձը չի բանա
Փակ դուռը ամբոցի:

1943—մայիս
Երևան

ԱՅՑ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻ ՀԱՅ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐԻՆ

Վառ Հայաստանի չքնաղ վայրերից
Ձեզ անմար արեւ եմ բերել.
Ձեր քույրիկներից ու ձեր մայրերից
Անհամար բարեւ եմ բերել:

Ձեր մանկիկներից ջինջ ու նորածին
Ձեզ շուշանի բույր եմ բերել.
Անուշիկ յարից իր քաջ սիրածին
Սիրո ջերմ համբույր եմ բերել:

Ձեր տաալիկներից ու ձեր սրտերից
Ձեզ օրհնանք ու սեր եմ բերել.
Զանգվի, Արաքսի ծաղկուն ափերից
Հույսեր ու լույսեր եմ բերել:

Տսկուն, աննկուն հայ ժողովրդից
Ձեզ ուժ ու կորով եմ բերել.
Ամեն մի անից, ամեն մի սրտից,
Բյուր քնքուշ գորով եմ բերել:

Թշնամուն ատող հոգուս խորքերից
Ձեզ ցամառն հեքեր եմ բերել.
Իմ հայրենական զընգուն երգերից
Մարտաշունչ երգեր եմ բերել:

Թշնամու համար մահվան և լացի
Ձեզ հույզի վառող եմ բերել.
Ու ձեր հաղթական տուն վերադարձի
Հաճառք ու կարոտ եմ բերել:

ԿՈՒՐԱՆԻ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏ
1943--հունվար

ՀԱՅ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐԻ ԽՈՍՔԸ

Հայոց պսեռ, բարձր եկար դու մեր քով,
Եկար Զանգվի ու Սեփանի եղերքով,
Եկար մեր քով ջերմ հույզերով ու երգով:

Հայաստանից վառ արևից հուր բերիր,
Մեր աներից մեզ բերկրալի բուր բերիր,
Երեվանից անմահական ջուր բերիր:

Մեզ մոտ եկար մեր հարազատ վայրերից,
Օրհնանք ու սեր բերիր մեզ հայ մայրերից,
Համբույր բերիր մեր սիրելի յարերից:

Ծաղկաձորի ծաղիկներից հոտ բերիր,
Արագածից մարմանդ ու դով օդ բերիր,
Սևանա լիճն առիր ու մեզ մոտ բերիր:

Մեր քույրերին տեսանք քշառ թևերով,
Արտերի մեջ աշխատելով, հերկելով,
Մեր քաջության մասին երգեր երգելով:

Հայոց պսեռ, բարձր եկար դու մեր քով,
Եկար զրշիկ բերքով, հույզի վառ ետքով,
Եկար մեր քով փաթարկաշունչ կուռ երգով:

Տեսար Սասնա Ռավիթների լաճերին,
Տեսար Նվեր Սաֆարյանի քաջերին,
Արև զիպով քո երեսին, աշերին:

Մարտում կռիված հերոսների շարք տեսար,
Հուրը ցամառն նրանց հոգում բարկ տեսար,
Դյուցազնական բյուր գրվազներ, փառք տեսար:

Կռվով անցանք Կուրանի լայն հարթերով,
Գերմանացուն ջախջախելով, հաղթելով,
Թաման մտանք՝ համառ, հուժկու մարտերով:

Հայոց պոետ, բարձր եկար դու մեր քով,
Եկար տեսար գերմանացուն խոր վերքով,
Եկար մեր քով հաղթանակի նոր երգով:

Երբ տուն դառնաս՝ անջինջ հուշեր տանես շատ,
Հայաստանին սիրով բարե անես շատ,
Մարդկանց հոգում հույսի լույսեր ցանես շատ:

Քսուր մեր հայ ժողովրդին մեր մասին,
Մոտ է, առա, ոտխն իրեն օրհասին,
Առա, վառքով տուն կդառնանք ինձ մասին:

Հայ աղջիկները մեզ դովերդ թող ասեն,
Քույրերը մեր թող հունձք անեն ու կախեն,
Երգով, սարով թող մեր ճամբին սպասեն:

Վերադարձի խօսք ենք տուում հիմի շատ,
Առա նրանց դեղձը հասուն լինի շատ,
Երբ տուն դառնանք լցվի թատում գինի շատ:

Գործող բանակ
1943—սեպտեմբեր

Հ Ի Շ Ե Ց Ի

Ավեր խրճիթի ցրտում՝ մի տղա,
Փոքրիկ, զոզղոջուն, տրտում մի տղա:

Նրա ճիչը սուր հնչում է մոլոր,
Իր մորն է տենչում, կանչում է մոլոր:

Չար մարդիկ տարան անուժ մայրիկին,
Ծեծեցին, տարան անուշ մայրիկին:

Մայրիկն արտասովեց և ախուր գնաց,
Ուր տարան նրան, ուր, ախ ուր գնաց:

Նստել է տղան ցրտում միայնակ,
Հեկեկում է նա տրտում, միայնակ:

Իր մորն է կանչում, որ տուն դա կրկին,
Սեր ու գուրգուրանք սրտուն տա կրկին:

Մի կին կա անշունչ հասուն առվի մոտ,
Սպանված մայրն է, փոսում՝ առվի մոտ:

Իսկ փոքրիկ տղան ցրտում՝ խրճիթում,
Մորն է սպասում տրտում խրճիթում:

Թշնամին փախավ, իսկ դյուղն է թափուր,
Ամեն տուն, փողոց և հյուղն է թափուր:

Խրճիթում տեսա, ավանդ, այն տղին,
Փոքրիկ, մայրապուրկ, նվաղ այն տղին:

Աչքերում նրա թախիժ եմ տեսնում,
Մանկությունն է այն, ախ ինձ եմ տեսնում:

Իմ հեզ մանկության հին օրն եմ հիշում,
Ախ, կարոտամեծ իմ մորն եմ հիշում:

Դրկում եմ քնքույշ մանկան հարազատ,
Այնքան սիրասուն, այնքան հարազատ:

Շոյում եմ ինչպէս իր մայրն էր շոյում,
Ախ, ինչպէս որ ինձ իմ մայրն էր շոյում:

Հանձնում եմ նրան բուժակ աղջկան,
Աչքերում արցունք խուժած աղջկան:

Քայլում եմ առաջ—վրեժ թշնամուն,
Մեր զորքն է հնձում հրեշ թշնամուն:

944—սեպտեմբեր

Դորձող բանակ

ՄԱՆԿԻԿՆ ՈՒ ԿԱՏՎԻԿԸ

Գերման բանական էր այս գյուղից անցալ,
Գյուղը մոխրացալ, ամայի դարձալ:

Գյուղի շեն տներն ավեր, հրկիւղիւմ,
Մարդկանց զիականերն՝ անթաղ ու զիւղիւմ:

Բայց մի փողոցում թափուր և էրլամ—
Մի սակեգանդուր մանկիկ երեւց:

Նստել է մանկիկը հողի վրա,
Կողքին մի կառվիկ՝ ընկերը նրա:

Նստել են նրանք անմարդ փողոցում,
Իրար են նայում, խաղում, զըրուցում:

Ինչպէս ողջ մընաց մանկիկն այս անրիժ,
Չէ՞ որ դադանն է անցել այս ճամբից:

Նստել է մանկիկն անհոգ փողոցում,
Եվ չի ճանաչում նա գերմանացուն:

Անձանոթ է նա վշտին, հանցանքին,
Ժպտում ու շոյում է կառվի ձաղին:

Հանկարծ փողոցով երկու մարդ անցան,
Ամեն մեկն ունէր ձեռքին հըրացան:

Խոժոռ աչքերով մանկան նայեցին,
Եվ բղավեցին և ծիծաղեցին:

Երկու տարեկան մանկիկն է խաղում,
Երկու մարդկանց է նայում, ծիծաղում:

Նրա հրճագին խոսքերն են հնչում,
Եվ քեռիներն խաղի է կանչում:

Ձեռներն է պարզում ոսկեմաղ տըղան,
Որ քեռիները մոտենան նրան:

Երկու անցորդները միտք հղացան,
Ու վեր բարձրացան երկու հըրացան:

Հըրացանն ուղղվեց դեպ տղան խնդուն,
Հըրացանն ուղղվեց դեպ փոքրիկ կատուն:

Հըրճվանք է շողում մանկան աչքերին,
Քեռիներն իրեն խաղալիք բերին:

Բայց որոտացին երկու հըրացան,
Մանկիկն ու կատվիկն, ընկան մահացան:

Երկու գինձորները գերմանացի—
Հպիրշ քրքիջով անցան, գընացին:

Սուրանի ռազմաճակատ
1942—դեկտեմբեր

ՓՈՔՐԻԿ ՇՈՒՇԻԿԸ

Աղջիկ է անուշիկ
Եվ կարճբաթուշիկ,
Աշիկները նուշիկ,
Անունը՝ Շուշիկ:

Սիրում է իր անդին
Ու լավ մայրիկին,
Սիրում է հայրիկին
Ու եղբայրիկին:

Հայրն ասաց Շուշիկին
Իր անուշիկին
— Ես դնում եմ հեռու,
Հակառակ դռնիդ,
Որ դու միշտ անմիտ
Երջանիկ մնաս:

Օգնիր քո մայրիկին
Ու եղբայրիկին:
Ու պաշեց Շուշիկին
Իր անուշիկին:

Համբուրեց մայրիկին
Ու եղբայրիկին:
Եվ մի պահ լուռ մնաց,
Փստաց ու գնաց:

Շուշիկը փաքր է դեռ—
Քոփուռն թիթեռ,
Բայց գիտե, որ հեռվում
Հայրիկն է կոփում,
Ջարդում է շներին—
Նենգ ֆաշխատներին:
Երբ աշխարհը փրկի—
Ետ կգա կրկին,
Տուն կգա նա կրկին,
Իրեն կգրկի:

Այժմ Շուշիկն անուշիկ
Եվ կարճբաթուշիկ—
Օգնում է մայրիկին,
Եվ եղբայրիկին:

1941—Օգոստոս
Երևան

Թ Ա Մ Ա Ն Ց Ի Ն Ե Ր Ը

Հալալըս են, հաղթ, աժղահա՛ ինչպէս Սիւսան ու Մասիս,
Կրկին տեսաւ եւ նրանց, հալալաւաներս են նրանք.
Կարծես փոխակց ճերմակ դուլնն ու թուխն իջել է մաղիս
Միածանկց իմ հողին ցոլքերով վառ, երփներանգ:

Օ՛, իմ անդին ընկերներ, սրտիս ըրկերանքն եք անանց,
Հալալաւթյունն իմ աղղի անընկճելի եւ արի.
Դուք սիրոհորդ աղունքներ մեր մայրերի, մեր կանանց,
Մալաւթյան դարբիններ մեր հայրենի աշխարհի:

Մնա ձեզ մոտ եմ դարձյալ, հայոց երկրի սեզ քաջեր,
Դուք գինովորներ սուրբ դործի, երջանկության եւ արյան.
Փոխանդապեաւ Հալալյան, իմ բոլշեիկ հին ընկեր,
Եվ դենեբալ հայկազուն՝ կարիճ Նվեր Սափարյան:

Նորից եկա ձեզ այցի գրկումն ազատ Ղրիմի,
Հալալս հույզով ձեր մարտի անցած ուղին եւմ դիտում,
Պատրաստվում եք վերջնական հաղթանակին դուք հիմի.
Օրը կգա երբ փառքով եւս կղանաք դեպի տուն:

Գործող բանակ
1944—հունիս

ԵՐԳ ԲԱՂՐԱՄՅԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Յիզախ Բաղրամյան, զորավար արի
Մեր սովետական հզոր աշխարհի.
Մենք սիրում ենք քեզ ու քեզ ենք երդում
Քո փառքն է շողում հայրենի երկրում:

Դու քաջ զորավար մեր մեծ Ստալինի,
Քո ճամբան հավետ հաղթական լինի:

Ջորջզ փառապանձ և աղատարար
Քիբա ոտխի դեմ արշավի տարար.
Ջաբգեյլը նրան հսկայի դարելով,
Քեզ պատկեցիր հերոսի փառքով:

Դու քաջ զորավար մեր մեծ Ստալինի,
Քո ճամբան հավետ հաղթական լինի:

1345—Մուհամադ
Երեմյան

Վ Ե Ր Ա Դ Ա Ր Զ

Դուռը դարկին: Ելա բացի,
Դռան շեմքին երեբացի,
Հեղուս կապկեց, հանկարծ լացի:

Դռան շեմքին ումն էր տեսա,
Ցնորկեցի, երան է սա,
Ա՛խ, սիրելիս, դու ես, տա՛ն:

Ուտադիրները լայն ուտին,
Անուշ ժպիտը երեսին,
Տեսա սիրած իմ հերոսին:

Իմ հերոսը հրով, դարկով
Ազատեց մեր Ռոստով, Պարկով,
Բերլին մտավ քաջի փառքով:

Մատնող նրան, նրա ղենքին,
Կանգնել է աշտմ դռան շեմքին,
Հաղթանակի փայլը դեմքին:

Սեզան բացեք, գինի բերեք,
Ա՛յ դրկիցներ խմեք, կերեք
Յոթը գիշեր, յոթը ցերեկ:

Ես էլ ձեզ հետ երգեմ, պարեմ,
Նըբա ճակատին համբույր շարեմ,
Դըժքին փարվեմ, սիրուց մարեմ:

1945—Օգոստոս
Երեվան

Ե Ր Գ Ի Զ Ը

Երգիչն արթուն է, չի ննջի,
Շունչը նրա չի մարի,
Եվ ոգեշունչ հար կհնչի
Երդը նրա քնարի:

Երգում է նա կյանքը շքեղ —
Մարտ, հաղթանակ, սեր ու վիշա-
կում է նա հրաշագեղ
Ապագայի կանչը միշտ:

Հայրենիքն է նրան մոգում
Հերոսությամբ ու սիրով,
Եվ դգայուն երգչի հոգում
Այդն է փայլում լույսերով:

Երգիչն անքուն՝ քնար ձեռքին,
Մարտիկ է նա ճշմարտի,
Եիւք է տալիս իր կուռ երգին,
Մարդկանց տանում թե՛ մարտի:

Երդը նրա հուզող է, խոր,
Մերթ քնքշողին, մերթ արի,—
Մրմունջ, մըրրիկ, շող ու ծխոր,—
Գրվադները մեր դարի:

Զինվոր է նա ազատարար,
Վաղվա ուղին է հարթում,
Պատգամախոս է ազգարար,
Գալիք կյանքի դվարթուն:

Երգիչն արթուն է, չի ննջի,
Շունչը նրա չի մարի,
Եվ ոգեշունչ հար կհնչի
Երդը նրա քնարի:

Մ Ա Ր Ա

(Պսեմ)

I

Եւ ինչպէս մոռանամ քեզ,
Մարան,
Ինչպէս չարտամեմ քո մասին:
Հուշերիս ճամբաների վրա,
Հուշերիս հեղեղատում
Տեսնում եմ միշտ քեզ,
Մարան,
Չքննող հայունհի:

Յնունդ որպէս անշեջ բաղին,
Մարան,
Վառվում է հոգուս մեհյանում:
Ցնծաղին,
Հարարտ
Եվ երկյուղած
Օրհնենդ եմ ձոնում քեզ,
Մարան,
Հրահր հայունհի:

2

Մայրդ երբ աղջնակ էր դեռատի
Ափոստանքով
Ու սարսափով
Լքեց ծովափը վանա,
Թոխբացած հյուզը հայրենի,
Եվ թշնամուց հալածված
Բաղձությունների հետ բնազուրկ
Անցավ սարը Սիփանա,
Անցավ Մասիսը ծեր
Եվ բույն դրեց տափաստանում Կուրանի
Կուրանում ծնվեցիր դու,
Մարան,

Ջրառնառ դեռի տիին դյուզում հայկական:

Ծնողներդ քեզ տվին սեր,

Գովանք

Ու հրապույր:

Եվ նրանցից ժառանգեցիր

Պապենական պատվախնդիր ընտանիքի

Սովորութենքն ավանդական:

Դու ծնվեցիր

Ու ծաղկեցիր շուշանի պես ջինջ,

Հեղանույր:

Աչքերիդ մեջ

Խորհրդավոր խորությունը վառած սպի

Եվ քնքշանուշ այտերը քո

Արտամետի խնձորի պես թալմ,

Նրբագեղ:

Հասակդ նուրբ,

Վեռ ու վերձիգ:

Բայլվածքը քո

Վարագա լեռան կածաններում սեփեկթող

Եղնիկների քայլվածքի պես երազօրոք

Ու նազանձ:

Սիրունների սիրունագեղն էիր դյուզին

Հրաշք աղջիկ էիր:

Մարմն:

Եվ քեզ սիրեց Արան,

Մարմն:

Դյուզին վարթամ տղան էր նա—

Ազնիվ,

Խիզախ

Եվ անվանի:

Հայրը նրա դեռ պատանի,

Մայրը նրա մանրատուտիկ մի աղջնակ—

Թողին Սասունը սիրելի,

Թողին հողը հայրենական

Եվ քայլեցին մոխիրների,

Կատորածի,

Արյան ճամբով,

Շունչ քաղեցին Կուրանի լայն հարթավայրում:

Եվ հայկական գյուղում նրանք դառն իրար,
Սեր կապեցին,
Բույն հյուսեցին
Եվ մարմնացավ մի մանչ աղվոր —
Ծնվեց Արան:

Ծնվեց Արան
Ու մեծացավ:
Հայրը տվեց իր Արային
Սիրան սարի հասակը հաղթ
Եվ առնական,
Ազատասեր ոգի
Եվ կամք,
Եվ վեհուկյուն քաջ լեռնեցու:
Մայրը տվեց նրան սիրող տնքտսիր սիրտ,
Եվ թշնամուն խոր ատելու:
Ահառարսուռ պատգամ տվեց:
Եվ սիրեց քեզ Արան,
Մարան,
Սիրեց սիրով անապական:
Եվ մայիսյան գեղածիծաղ մի գիշերսւմ,
Բորբ,
Կուսական,
Կենսաթրթիւ •
Եվ ամոթխած հուզմունքներով
Մտար,
Մարան,
Անաղաստը ամուսնական:

Երբ մահն այցի եկավ ծերուկ ծնողներիդ
Եվ Արայի հորն այցելեց,
Նրանք,
Մարան,
Օրհնեցին քեզ
Եվ Արային,
Հավերժորեն
Խոր քուն մտան:

3

Ամառային մի առավոտ
Գյուղի վրա ամպեր իջան

Գերմանացին
Հանկարծակի
Սովետական դյութիչ հողից
Ներս սողոսկեց:
Մարդկանց սրտերը հեացին ցնցող ցավից
Եվ ցունց ելան ցասումով լի:
Հեկեկանքի,
Ատելության
Եվ նդռիքի
Մեղեդիներ տարածվեցին դյուզի վրա:

Անբնիստ Մարա
Դեռատի հարս,
Լուսնյակ երեսդ դալկացավ:

Ճամբու դրին
Դեպ ուղմադաշտ
Մայրերը հեղ,
Հայրերը դուստ—
Որդիներին,
Քույրը՝ եղբոր,
Մատաղ կիներ՝ իր սիրած մարդուն,
Մանկիկները՝ հայրիկներին:

Դեպ ուղմաբեմ ճամբու դրիր քո Արային:
Սկեսուրդ դորովադին օրհնեց նրան:
Եվ բաժանման վերջին պահին
Արան առաջ:
—Անդին Մարա,
Իմ թանկագին,
Պառավ մորս կինամե:
Հույս տուր նրան
Ու տխրիք վիշտը նրա:
Ու չտխրես,
Սպասիր իմ վերադարձին,
Հաղթանակով ետ կդառնամ:
Համբուրեց քեզ արևակեղ ջերմ համբույրով:
Դու ժպտացիր թախծաժպտա:
Ու դնաց նա
Թշնամու դեմ գոտեմարտի:

Օրերն անցան:
Ամիսն անցավ
Եվ ամիսներ
Անցավ տարին:
Արան չկա:
Նամակ չկա:

Մայրն սպասում է Արային,
Տառապում է մայրը անհուն,
Եվ օրեց օր աղոտում է
Հույսի ճրագն իր ծեր հոգու:

Մարա,
Կակի՞ծ կա քո սրտում,
Սիրտդ կասկածն է սղոցում:
Կարոտե՞լ ես քո Արային
Սպասում ես,
Սպասում ես
Եվ վանդակված սարյակի պես
Թաղրում է սիրտդ անձկալի կրճքիլ ներքե:
Օրերն անցան
Եվ ամիսներ
Տարին անցավ:
Արան չեկավ:
Նամակ չեկավ:
Մի լուր չեկավ:

Վշտից հյուժված,
Արայի մայրն ահա հիվանդ
Տառապում է ընկած մահճում:

— Փախի՛ր,
Մարա,
Փախի՛ր,
Հարսի՛կ,
Զուր մի մնա,
Ես անկողնից վեր չեմ ելնի՛ս:
Մահս մոտ է,
Թող ինձ փախի՛ր:

Եթե տեսնես որդուս,
Հարսիկ,
Բարեւ արա,
Ասա,
Մայրդ անունդ շրթին,
Օրհնանք շրթին
Կարոտամաշ հալվեց,
Հանգավ,
Թող ինձ,
Մարա,
Զուր մի մնա,
Ազատիր քեզ,
Փախիր,
Փախիր:

— Մայրիկ,
Մայրիկ,
Ինչ ես ասում,
Չէ,
Չեմ փախչի,
Չեմ թողնի քեզ մենակ,
Հիմանդ:
Արան չկա,
Դու էլ չլինես
Ինչիս է պետք կյանքը,
Մայրիկ:

Եվ դու,
Մարա,
Չհեռացար,
Չլքեցիր սկեսուրիդ:

Գերմանացին դյուղը մտավ
Անբարտաժան
Եվ ախրական
Դյուղը դարձավ մեռելատուն:

6

Իրիկուն,
Արևմուտին,
Ձեր տան դռան ուժգին դարկին:
Սիրտդ ծածուկ ծվաց ահից,

Մունկդ ծալիկ,
Տժղուն Մարա,
Դողդողալով դուռը բացիր:

Դերձանացի բարձրահասակ նիհար սպան
Ներս մտավ ձեր դռան շեմքից:
Եվ հայացքն իր խաժ աչքերի
Քս լուսեղեն երեսի վրա անշարժացավ:
Եվ ցնցվեցին սլիղձ հուղմունքից
Շրթերը հաստ,
Բեխերը շեկ:
Կակաղեց նա խիստ բարեկիրթ—
Ռուսաց լիզվով
Կապիտ շեշտով գերձանախան,
—Օ, ներեցեք,
Զքնաղ տիկին,
Կապրեմ ձեզ մոտ,
Ձեր սենյակում:
Ձեռ դուռ,
Փրանու:

7

Պառկել է սպան,
Բայց հանգիստ չունի,
Դյուքել է նրան չքնաղ հայունին:
Կողքի սենյակից լսվում է մեղմիկ
Չայնը Մարայի,
Եվ սկեսուրի հետքը շնչատ:
Սպան վայր ցատկեց իր մահճակալից,
ձրազը վառեց,
Հարեան սենյակը մտավ հանդարտ.
Եվ կիսաշշուկ ասաց Մարային.
—Ներեցեք,
Փրանու,
Խմելու ջուր բերեք ինձի:

Դողացիր,
Մարա,
Զգացիր լսվող տենչանքն սպայի
Եվ հոգուդ վրա

Մառախուղ իջաւ:
Վանդակի խորշից հանեցիր ծածուկ
Գաշուշնը փոքրիկ՝ արծաթ սլառլանով—
Արայի հորից որդուն հանձնոված
Հիշատակ անգին:
Գաշուշնը փոքրիկ ծոցումդ դրիր:
Եվ ջուրը տարար դերման սղային:

Սպան փաղաքշող քմծիծաղ գեմքին,
Տենչաց քեզ խճճել
Իր պիղծ ցանկության զաղկը ոստայնում:
Ինչպես կատաղի
Եվ սոված մի դայ:
Սպան հարձակվեց իր որսի վրա:

Մարմ,
Հայրը քո
Եվ նախնիքդ արի
Ծնվեցին հայկական ծիրուն ծովափին:
Վահագնածին ծովն է օրսիկ նրանց
Երգերով մարաի
Եվ աղափության:
Սիրանա սարի սիրուն լանջերին,
Բիրտ
Եվ հայակեր ոստիների գեմ
Հյուսել են նրանք
Բազում դրվագներ դյուցազնամարտի:
Երակներին մեջ հոսում է,

Մարմ,
Քո հոր
Ու պառերի արյունն անաղարտ:
Ոգեշնչում է քեզ սերն Արայի,
Մարմ,
Դու դարձար մի վագր կատաղի,
Գերմարդկային ուժ ունես դու հիմի:

Թվում է ոչ մի մարդկային բիրտ ուժ
Կամքդ չի սարսի:
Եվ գեմ է առնում սպան քո կամքին
Ինչպես մի ժայռի
Հրում են նրան

Եվ խույս ես տալիս նրա հպումից,
Թաժում ես ուժգին ձեռները նրա,
Ապտակդ շոշեց նրա երեսին
Ու ճիչդ լսվեց,
— Հեռացիր,
Գաղան:

— Վաս իս դա՞ս,
Ֆրանս,
Համառ ես դու շատ,
Բայց համառությունդ կիշրեմ շուտով:
Դու շատ ես սիրում քո սկեսուրին,
Կապանեմ նրան:
Եվ տարճանակը բռնած ձեռքին
Հարևան սենյակը մտավ սպան:

— Մայրիկը մեղք է,
Թշվառ է,
Հիվանդ,
Հանդիստ թող նրան,
Ինձ սպանիր,
Ի՛նձ:
— Օ՛հ նայն,
Կապանեմ ես սկեսուրիդ,
Դու կայ ու տանջվիր,
Ու միշտ կհիշես,
Որ նա դո՛հ գնաց քո համառության:

Ա՛խ,
Մարան,
Մարան,
Միթե թույլ կտաս,
Որ քո Արայի մայրը մահանա:
Չէ՞ որ գնալիս քեզ ասաց Արան,
— Իմ անդին Մարա,
Մորս խնամես:

Բայց դուր է սպան փորձում քեզ ընկճել
Դու սկեսուրիդ սիրում ես,
Մարան,
Բայց սիրող հողիդ սովոր չէ բնավ

Պղծութիան,
 Անկման
 Եվ անարդանքի:
 Եվ դուրսէ սպան ժողովուրդէ քեզ կ'ընկճել:
 Հաստատուն ձայնով խոսում էիս նրան.
 — Սպանիր դու ինձ,
 Չեմ հանձնվի քեզ:
 Սպանել կուզես թշվառ պառավին,
 Սպանիր,
 Բայց դժուր,
 Չեմ հանձնվի քեզ:
 Ուժասպառ պառավն է ճշում խաղաղ.
 — Սպանիր դու ինձ,
 Սպանիր նրան,
 Չի հանձնվի քեզ:

Սպան հրադենն ուղղում է ուղիղ
 Պառավի վրա
 — Եթե սպանիր,
 Կանց,—
 Ճշում է Մարան,
 Հետո շուկով ասում է նրան.—
 — Ես կկատարեմ ցանկացածը քու
 Սենյակի դնա
 Եվ լույսը մարիր.
 Պառկիր,
 Սպասիր,
 Սպասիր մինչև պառավը ննջի,
 Ես կգամ քեզ մոտ ծածուկ,
 Խափարում,
 Լույսը չվառեա:

Գահունակ ժպիտով սպան հետադարձ
 Իր սենյակն անցավ
 Եվ մահճակալի վրա տարածվեց:

8

Սպասում է նա պառկած անհանդիսա,
 Խափարում աչքերը սուր սևեղած
 Սենյակի մուտքին:
 Սպասում է նա անհամբեր,

Լարված,
Վայրկյաններն ասես տաքինեք դարձան,
Արդյոք չխաբէց,
Կդա՞նա արդյոք:

Սենյակի դռնակը բացվեց հուշիկ:
Սենյակի ներսում տեսնում է սպան
Դյուքի՜ մի տեսիլ
Մոտ մոտ է դալիս համբարայն
Ու հեղ
Չքնաղ հայտնին:

Մարան
Աջ ձեռքը պահած ձախ ծոցում,
Դողդոջուն,
Հեքոտ
Մոտեցավ անտառի մահճին:

Պարզեց զույգ թևերը գերմանացին
Դրկելու նրան
Ու մրմնջւով.
— Եկ,
Անդին հրեշտակ:

Պալարում հանկարծ շողաց մի դաշույն,
Յցվեց սպառի կիսամերկ կրծքին:
— Ստացիր,
Հրեշ:

Սպան հասաչեց,
Տնքաց հեխհե
Եվ ձեռքը տարավ կողքի սեղանին,
Ատրճանակն էր սեղանի վրա
Բայց մահճակալի կողքից վայր ընկավ
Թեք թուլացած:
Եվ անհնչացավ:

Մարան սպառի հրադենը վերցրեց,
Անշուշ,
Տճգուն,
Հոգնաբեկ քայլով իր սենյակն անցավ

Եվ լսու ծվարեց իր մանճակալում,
Սկեսրոջ կողքին:

Աչքը չի փակվում,
Քունը չի գալիս,
Քառիք կա հողում,
Մութճահարում են ուղեղը կարծես:
Դժնդակ մտքեր լկում են նրան:
Քունը չի գալիս
Աչքը չի փակվում:

Հանկարծ,
Խախտում լսվեց խուլ որոտ,
Դյուղում փայլեցին շեկավուն ըոցեր:
Սենյակը ցնցվեց:
Մարան վեր ցատկեց իր մանճակալից:
Եվ լույսը վառեց:
Սկեսուրն արթուն
Հարսին է նայում:

—Ախ,
Մայրիկ,
Մայրիկ,
Վախենում եմ ես.
Դողդոջուն ձայնով ասում Մարան:
—Հանգիստ,
Ի՛մ աղջիկ,
Ինչու վախենաս,
Մերոնք են գալիս,
Կրակ են թափում շների վրա:

—Այն սենյակիցն եմ վախենում,
Մայրիկ:

Հանգստացնում է սկեսուրը հարսին.
—Դադանը կարծես ձեռք քաշեց մեզնից,
Դուցե թե խղճաց,
Դուցե թե գղձաց իր արարմունքից:
Քոք քնե՛լ է նա,
Մինչև առավոտ ալիկա չի դարթնի:

—Մայրիկ,
Էլ երբեք նա չի դարձնի,
Ես սպանեցի,
Նա էլ չի դարձնի:

Հիվանդն ասշտար նայում է հարսին.—
Եվ միտք է անում —
Հարսը սարսափից ցնորվեց արդյոք:
—Ականջս ծանր է,
Ես լավ չեմ լսում,
Այդ ի՞նչ ես ասում,
Ո՞ւմ սպանեցիր:

—Այն գերմանացուն,
Որդուդ դաշույնը փրկեց քեզ մահից,
Ինձ՝ անարդանքից:
Հիվանդ պառավի աչքերը մարած
Փայլեցին հանկարծ
Ահից,
Զարմանքից,
Վշտից,
Բերկրանքից:
Նա մի պահ լռեց,
Քար կտրեց կարծես,
Հետո կցկտուր շշնջաց կամաց.
—Ապրեա,
Ի՞մ աղջիկ,
Անհաման աղջիկ:

Պառավը լռեց.
Եվ լուռ է Մարան:
Խորասուզվեցին
Հողատանջ խոհի անհատակ ծովում:

Հեռվից
Մերթ ընդ մերթ
Հրանոթների որոտ է լսվում
Ու մերթ
Հրաշեկ,
Բոցավառ լույսն է մութը սղոցում:

Պատախը լուռ է,
 Եվ լուռ է Մարան,
 Խորասուզվել են
 Հոգեառն՝ խոհի հորդածուփ ծովում:
 Գիշերն է սահում:
 Եվ լուսաբացի շողերն են փայլում
 Պատուժ գիշերվա քողը սևահյուս:
 Գյուղի փողոցներն արթուն են արդեն,
 Լսվում են անվերջ
 Ոտնաքայլերի աղմուկ
 Ու դոփյուն,
 Շարժվող տանկերի հուժկու զլրդոց,
 Անցնող ինքնաշարժ կառքերի շփնդ,
 Հրացանների,
 Գնդացիքների կրակոցի ձայն,
 Եվ հեռվից լսվող
 Հրանոթների խռլական որոտ:

9

Սովառնակներն են սովառնում
 Գյուղի վերև:
 Եվ արկերն են գոռ զլրդում
 Գյուղի մոտիկ եզերքներին:
 Նահանջում է զերմանացին
 Սովետական զորքի զարկից:

 Աշնանային վերջալույսին
 Գյուղը մտավ
 Հաղթող զորքը սովետական
 Խնդուխտն ճիշ հնչեց գյուղում:
 Անտառներից,
 Խոր ձորերից
 Եվ հորերից,
 Դուրս են դալիս,
 Ետ են դառնում
 Հողնած,
 Դալուկ,
 Բայց ժպտաղեմ
 Մարդիկ,
 Կանայք,
 Եվ մանկիկներ:
 Բերկրանք,

Արցունք,
Համբույր,
Քրքիջ:

Մարան ելավ փոթորկահույզ
Լուսամուտի վարագույրը
Մի կողմ քաշեց
Եվ նայեց դուրս:
Հրա՛շք,
Հրա՛շք,
Սովետական դարք է տեանում:
Անցուդարձ է փողոցներում:

Ուժգին,
Ուժգին դուռն են ծեծում:
Մտաեցավ նա,
Դռան մոտիկ հարց է տալիս.
— Ո՞վքեր եք դուք.
Ի՞նչ եք ուղում:

— Չեղոնցից ենք,
Մեղոնցից ենք,
Սովետական զինվոր,
Սպա:
Մի վախենաք,
Դուռը բացեք:

Մարան հուզված դուռը բացեց:
Նայեց,
Ճշադ
Ու քարացավ,
Ո՞ւմն էր տեսավ.
Նա՛ է,
Նա՛ է,
Իր սիրելին.
— Արա՛ւա՛ւ,
Արա՛ւ,
Ա՛խ,
Սիրելի՛ս:
Դռան շեմքին
Փաթաթվել է իր սիրածին:

— Արա՛ւ,

Զաւա՛կս:

Յուսիք ձեռքից զեն նետելով,

Թեկը բացած

Եվ ճշարով

Արային մայրն իրեն նետեց

Գիրկը սրդու:

Բաղմությունն իսկ դասն վրա,

Սպա,

Զինվոր

Մայրը սրդու ձեռքից բռնած

Արան գրկած իր Մարային,

Բաղմությունով շրջապատված

Գնում են ներս:

Պառափն աշխուժ

Ու ժպտաղեմ

Մոտենում է գերմանացու մահճակալին,

— Նայիր,

Որդի,

Բոլորդ աեսեք գերմանական կոմանդիրին

Քնեկ է,

Զէ՛,

Խոր է քնել:

Հարսըս նրան քնացրեց սուր գաշույնով:

Լկաին սատկեց:

Հիվանդ,

Անճար պառկել էր,

Նա սրտեց սպանել ինձ,

Հարսիս պատիփն էլ պղծուտեւ:

Որդի,

Սիրուն հարսըս փրկեց

Իր պատիփն էլ

Քո պատիփն էլ

Եվ քո մորը:

Խոր:

Խեղահեղ բրբիջ հնչեց սենյակի մեջ:

Ծիծաղում են,

Քրքջում են

Սպա,

Զինվոր,

Լայնաթիկունք մի գնդապետ
 Հայունու ձեռքը պինդ սեղմեց.
 — Հայրենիքի դու ազնիվ դուստր,
 Սովետական խիզախ կնոջ չքնաղ ախար,
 Արժանի ես քո ամուսնուն
 Նա ողջ տարի գերմաններ խոր թիկունքում
 Հետուն հետուն
 Իր պարախիցան ընկերներով
 Ահ ու սարսափ էր թշնամուն:
 Արժանի է քեզ պես կնոջ:

Քնքուշ երեսը Մարայի
 Այլ վարդի պես բոսորայով:
 Իր Աբայի թեին հենած
 Հուզված,
 Ռարախ
 Եվ ամսթխած նա՝ թաթովեց.
 — Ես... ես... ոչինչ,
 Ի՞նչ եմ արել.
 Ծնորհակալ եմ:
 Տունը դարձավ հարսանքատուն,
 Բերկրանքի վայր,
 Կին
 Եվ աղջիկ,
 Մանուկ
 Ու ծեր
 Համբուրում են ջերմ՝ Մարային
 Սեղմում են ձեռքը Աբայի,
 Ողջագուրում են խնդալի .
 Աբայի մորը կայտառացած:

11

Ես ինչպե՞ս մոռանամ քեզ,
 Մարա,
 Ինչպե՞ս չպատմեմ քո մասին:
 Հուշերիս ճամբաների վրա,
 Հույզերիս հեղեղատում
 Տեսնում եմ միշտ քեզ,
 Մարա,
 Չքնաղ հայունի:

Անունդ սրպես անշեջ բազին,
 Մարմ,
 Վառվում է հողուս մեհյանում:
 Յնծաղին,
 Հալարտ
 Եվ երկյուղած
 Օրհնենդ եմ ձոնում քեզ
 Մարմ,
 Հրանջ հայուհի:

1944 — հունիս-դեկտեմբեր
 Գործող բանակ

	Էջ
1 Ոչ մի ամբողջ չի դիմանա	5
2 Մայր և որդի	7
3 Առաջ, ընկերներ	9
4 Կովկասյան քաջեր	10
5 Կանաչ կմառ	12
6 Արթուրն կայ ընկեր	13
7 Կոմանդիր Լաբը	14
8 Սլացեր, բազներ	16
9 Երդ ատելության	17
10 Հուշագրերի ԼՂի վրա	19
11 Լենինի դրոշմ	25
12 Ետ կղաճամ	26
13 Մոր նամակը	28
14 Գյուղի աղջիկը	29
15 Երգ Հայաստանին	30
16 Կովկաս սովետական	31
17 Այց ռազմաճակատին	33
18 Հայ մարտիկների խոսքը	34
19 Հիշեցի	36
20 Մանկիկն ու կառավիկը	38
21 Փոքրիկ Շուշիկը	40
22 Թամանցիները	41
23 Երդ Բաղրամյանի մասին	42
24 Վերադարձ	43
25 Երգիչը	44
26 Մարա	45

Պատ. խմբագիր՝ Հ. ՄԵԼԻՔՅԱՆ

ՎՖ 11963 Պատվեր 557 Տիրաժ 3000

Տպադր. 4 մամուլ, հեղ. 3,6 մամ. Ստորագրված է
Տպադրության 21/X 1946 թ.

ՀՍՍՌ Մինիստրների Սովետին կից պոլիգրաֆ և հրատ.
Վարչ. է-րդ տպարան, Երևան, 1946

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220029895

ԳԻՆԸ 7 Ռ.

0126

